

ukoreninila Gregorčičeva osebnost in kdo vse je nosil njegovo ime. To so bila razna društva, založba, glasila, vojaška enota, šola, bralna značka in ulice. Na njegovo priljubljenost kažejo tudi številne uglasbene pesmi v pevskih programih zborov. Zadnji sklop se imenuje "Gregorčičeve pesmi". Razstavljenih je nekaj naslovnih raznih izdaj Gregorčičevih Poezij, med njimi tudi platnica izvoda, ki so ga izdali primorski izseljenci v Argentini. Poleg tega so predstavljene tudi uglasbitve štirih Gregorčičevih pesmi, delo Vinka Vodopivca.

Ob razstavi je nastal tudi istoimenski štiriindvajset strani obsegajoči katalog **Simon Gregorčič (1844–1906). Priložnostna razstava ob 100-letnici smrti** njene avtorice Ivanke Uršič. Najprej so na straneh od 5. do 8. predstavljeni posamezni razstavniki sklopi in v njih razstavljeni dokumenti. Nato na straneh od 9. do 21. sledi seznam dokumentov, ki so razstavljeni v posameznem sklopu. Katalog zaključujeta fotografski reprodukciji dveh Gregorčičevih pesmi, na str. 21 rokopis ene od kitic iz pesmi "Oj, z Bogom ti planinski svet", na str. 22 pa začetne tri kitice pesmi "Pastir". Obe sta vzeti iz knjige "*Zlata knjiga Simona Gregorčiča: Ob 100. obletnici pesnikove smrti*", ki je bila izdana v Ljubljani leta 2006. Katalog je izdal prireditelj razstave – PANG.

Ogled razstave je mogoč vsak delavnik od 8. do 15. ure. Predvidoma bo na ogled do konca leta 2006.

Miloš Fon

Marija Kos, Podjetništvo v Kranju od leta 1918 do nacionalizacije leta 1948, razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Gorenjsko Kranj, Galerija Prešernove hiše, Kranj, 3. avgust–18. september 2006

Kljub deževnemu naliivu se je v četrtek, 3. avgusta, dopoldne v pritličju Prešernove hiše v Kranju nabrala velika množica obiskovalcev, željnih (novih) spoznanj o kranjskem podjetništvu, ki je bilo nekdanj gonilna sila slovenskega in na področju tekstilne industrije tudi jugoslovanskega gospodarstva.

Avtorica razstave in kataloga zgodovinarica Marija Kos je skupaj s sodelavci slabo leto obdelovala arhivske dokumente s temo kranjsko podjetništvo. Razvoj podjetništva v Kranju se je začel leta 1921, ko so bili s sodelovanjem češkega, judovskega, poljskega in nemškega kapitala odprti prvi večji industrijski obrati. Poleg velikih, z več kot tisoč zaposlenimi (Jugočeška,

Jugobruna), in manjših tekstilnih tovarn (Intex, Tekstilna tovarna Stražišče, Tekstilindus v Stražišču, Ika) so nastajali tudi srednje veliki gumarski (Semperit), usnjarski (družina Pollak – tovarna Standard), čevljarški (Jadransko-posavska čevljarna v Kranju, Rekord, Elita) in lesnopredelovalni obrati (Franc Gorjanc & Co., Ivan Zabret) ter gradbena (Ivan in Viktor Bidovc, Metod Oblak ter Josip Slavec), mizarska (Peter Kobal, Jurij Pollak), tiskarska (sorodniki Cirila Pirca) in predelovalna podjetja (tovarna mila Ignac Fock, Tovarna olja Zabret, predelava žime v Stražišču). Hkrati z industrijo se je začel vzpon trgovskih podjetij in prvih veleblagovnic z mešanim blagom ter specializiranih trgovin (železnina Merkur Petra Majdiča, porcelan-steklo-posoda Ferdinanda Hlebša, elektroinstalacijski material in aparati Draga Schilinga), pekarn in pri kupcih priljubljenih modnih trgovskih hiš (Adamičeva, Savnikova, Kocbekova, Andrašičeva, Berjakova, Kušlanova). Živahna trgovina je za sabo potegnila razvoj turistične infrastrukture z novimi hoteli (Jelen, Union), prenočišči, gostilnami v mestu in bližnji okolici. Sredi tridesetih let, ko se je začela gospodarska kriza in je postal jugoslovanski trg zasičen s tekstilnimi obrati, so nastajali le manjši tekstilni in pletilski obrati, mnoga mala podjetja pa so menjavala lastnike ali celo propadla. Tovarne so poleg več kot 4.500 zaposlenih delavcev ustvarile hkrati nov sloj kranjskega meščanstva – od poslovodij, direktorjev, veletrgovcev, upravnikov do ravnateljev, ti pa so omogočili kulturno in družabno življenje v mestu, kakršno si danes v Kranju komaj lahko predstavljamo.

Med drugo svetovno vojno je nemški okupator zaplenil večino podjetij in trgovin, industrijske obrate pa je preusmeril v izdelavo izdelkov za potrebe nemške vojske: delov za torpede, finomehanske izdelke za letala, vojaško obleko in obutev.

S povojno spremembo družbenega in gospodarskega sistema so tudi v Kranju potekali številni procesi proti industrialcem, trgovcem in obrtnikom. Očitali so jim sodelovanje z okupatorjem, črnoborzijanstvo, špekulantstvo, sabotažo. Razstava in katalog jasno dokumentirata do sedaj zamolčane obsodbe, prisilno delo v taboriščih, kaznovanja z zaporom, zaplembe premoženja, prisilne odvzeme upravljanja podjetij in celo usmrnitev kranjskih meščanov s podjetniško žilico v letih 1946–1948, to pa je novost v slovenski arhivistiki. "Treba se je soočiti tudi s temi manj svetlimi trenutki naše zgodovine", dodaja ob koncu avtorica Marija Kos.

Namen razstave, navezati stike s potomci nekdanjih kranjskih podjetnikov in evidentirati njihovo arhivsko in dokumentarno gradivo, je bil dosežen. Odzvale so se družine Berjak, Pirc, Prah, Božič, Gros in Zabret, in Zgodovinskemu arhivu Ljubljana poklonile del svojega družinskega gradiva.

Velik odmev razstave med obiskovalci, bilo jih je prek 1300, številna poročila v osrednjih in lokalnih tiskanih medijih, na radiu ter prispevek na Radiu in televiziji Slovenija nakazujejo pravo smer delovanja kolegov arhivistov iz kranjske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki s predstavitvijo skrbno hranjenih dokumentov širši slovenski javnosti omogočajo pogled na slovensko polpreteklo zgodovino in krepijo našo kulturno samozavest.

Polona Roblek

Razstava Prospekti mariborske industrije (1945–2005)

V vseh devetih vitrinah razstavnega prostora v UKM je bilo od 23. 9. 2006 do 19. 10. 2006 prikazanih 98 enot ekonomskopropagandnega gradiva iz 40 podjetij iz Maribora in treh njihovih obratov. Prevladovali so prospekti, znatno manj je bilo referenčnih list in prodajnih katalogov. 53 enot je bilo iz Univerzitetne knjižnice Maribor UKM,¹ 41 jih je bilo iz arhiva popisnih listov tehniške dediščine Zveze društev inženirjev in tehnikov ZDIT Maribor, tri iz fundusa Pokrajinskega arhiva Maribor PAM, ena pa iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor MNOM.

¹ Zbirka drobnih tiskov v okviru Enote za domoznanstvo.

Osnovni namen razstave je bil omogočiti osnovno predstavo o številnosti mariborskih podjetij najrazličnejših področij, o raznolikosti njihovih proizvodnih programov, ki so sicer pogosto segali prek osnovne dejavnosti, po kateri je bilo podjetje prepoznavno. Zato se je bilo treba pri končni izbiri gradiva za uvrstitev v vitrine na tej razstavi omejiti na podjetja znotraj meja mesta Maribora in na njihove najpomembnejše proizvodne programe in izdelke. Glede danih prostorskih možnosti² je bilo nemogoče prikazati še kaj več. Zlasti velja to za tiste izdelke, ki so nastali z domačo ustvarjalnostjo, domiselnostjo, znanjem in spretnostjo. Če bi hoteli prikazati izdelke in proizvodne programe ter dejavnosti enega samega izmed velikih mariborskih podjetij, bi potrebovali vse vitrine, kar jih ima na voljo razstavni prostor UKM. Če pa bi hoteli predstaviti vse proizvodne programe in posamezne izdelke vseh podjetij, ki so bila zastopana v vitrinah na tej razstavi, bi potrebovali velike razstavne prostore, tako da bi razstava spominjala na knjižni sejem, le da bi bila namesto imen knjižnih založb navedena imena podjetij, od katerih jih (pre)mnogih ni več.

Med prospekti je treba omeniti Tamovo knjižico iz obdobja 1947–1948, ki prikazuje tovarno tudi kot proizvajalca najzahtevnejših obdelovalnih orodij, knjižico Metalne iz začetka petdesetih let, ki predstavlja podjetje z imenom Franc Leskošek, vendar že takrat pomembnega proizvajalca hidromehanske opreme in

Ob vitrinah. Ena od fotografij razstave, posnetih za članek v *Večeru* z naslovom "Newsakdanja razstava v Univerzitetni knjižnici Maribor". (Fotoarhiv *Večera*. Foto: Sašo Bizjak)

² V razstavišču je devet enakih vitrin. Razstavna površina vsake od njih je 116 cm x 116 cm. Torej je mogoče namestiti v vsako vitrino po šest prospektov, odprtih kot knjiga formata A3 ali po dvanajst prospektov kot list formata A4. Torej lahko namestimo v devet vitrin skupno 54 prospektov, odprtih kot knjiga formata A3 ali 108 prospektov kot list formata A4. V vsako vitrino je mogoče namestiti po tri vrste prospektov pokončnega formata A4.